

Pedagogisk skulptur (1988) **Ola Enstad**

Problemet med forming

Ifølge norrøn mytologi ble de første menneskene skapt da Odin og brødrene formet liv fra to stykker med drivved, Ask og Alm. I Den yngre Edda fortelles det at Odin ga menneskene ånde og liv, brødrene Vile gav dem forstand og evne til å røre seg, og Ve gav utseende, tale, hørsel og syn.

Det er ikke bare her i Norden vi finner slike historier, religioner og legender fulle av fortellinger om mennesker som formes fra livløse objekter. I verket *Pedagogisk skulptur* av billedkunstner Ola Enstad (1942-2013) fra 1988 er denne historien tatt inn i kunsten. Fordelt mellom inne og ute på Kjølvs Egelands hus på Universitetet i Stavanger har Enstad satt opp et skulpturverk bestående av jern og steinheller, der fokuset er på nettopp formingen av mennesket.

Selve verket er bygget opp av ni skulpturelement fordelt på det som fremstår som et sjakkbrett i stein. Hver av de skulpturelle elementene er plassert i diagonale, vertikale og horisontale linjer overfor hverandre. Bygget spiller også en rolle, der det deler opp verket, ved at en glassvegg skjærer gjennom det. Som følge står noen av skulpturelementene ute og noen inne, med sjakkbrettet som bindeleddet.

De forskjellige elementene i skulpturen er alle støpeformer til deler av menneskeformen – eller mer presist til mannskroppen. Samlet gir elementene inntrykk av å være skåret ut fra samme blokk. Formen i midten er derimot en positiv form, det vil si den fremstår som en hel mann med foldede armer, som virker å ha blitt støpt ut av de omkringliggende elementene.

Fra navnet og plasseringen av verket på et teknisk-naturvitenskapelig fakultet virker konseptet å henspille på læring og studenten. Metaforen virker mer presist å være at gjennom kunnskap former studenten seg og stiger siden ut fra universitetet og inn i verden.

Mannens kropp som form og konsept

Pedagogisk skulptur ble reist allerede i 1988 av Enstad, som gjennom hele livet jobbet med skulpturer i offentlige rom. Noen år senere, i 2003 ble et prosjekt som minner både i material og form satt opp i Stavanger. Kunstprosjektet *Broken Column* av den britiske kunstneren Anthony Gormley, okkuperer i dag deler av det Stavangerske landskapet. *Broken Column* er modellert på Gormleys 1,95 meter høye kropp, og er plassert både i ute- og innerom gjennom byen. Også dette i likhetstrekk til Enstads *Pedagogisk skulptur*.

Et annet lignende element er matematikken og geometrien som er sentral hos begge kunstnere. Gormley laget en matematisk utregning som grunnlag for hvor skulpturene ble plassert. Noen av dem står i en privat stue, mens andre står i offentlig rom, som for eksempel i en mørk trapp i et parkeringshus. Det sier seg selv at det for mange kvinner (og nok mange andre) kan være ekstremt ubehagelig å bli konfrontert av en nesten 2 meter høy skulptur av en mann i en mørk oppgang i et parkeringshus.

Det er uvisst om Enstad har brukt egen kropp som utgangspunkt, men Gormleys verk er støpt fra hans kropp som hvit mann. Selv kledd i jern og bronse er de begge eksempler på hvordan mannskroppen, og i Gormleys tilfelle, den hvite mannskroppen er brukt som både form og konsept. Ser vi ut av by- og landegrensene kan vi finne flere eksempler på hvordan denne metaforen med forming av mennesket har blitt brukt i kunsten - enten direkte eller indirekte. Og ikke minst, hvordan grepet med avbildning av den hvite mannskroppen i noen ekstreme tilfeller har blitt brukt som et politisk verktøy for å stilne andre, og i andre tilfeller faktisk har blitt direkte skadelig.

De ekstreme formene

Det er en lang tradisjon av avbildning av den vestlige og hvite mannskroppen i kunsten, spesielt når kunsten spiller ut politiske idealer. Ofte er dette avbildninger som fremstår forhøyede, støpt i harde materialer eller hevet opp på pidestall. Et ekstremt eksempel er de konføderale monumentene i USA som de siste årene har vært fokuset for heftige diskusjoner, tidvis fjerning og for væpnede aksjoner

organisert av høyreekstremister. Disse skulpturene er avbildninger av menn som slåss for sørstatene og videreføring av slaveriet under borgerkrigen i 1861–65. Likevel er ikke skulpturene satt opp før starten til midten av 1900-tallet. De ble reist som en bevisst metode for å trykke ned afroamerikanske mennesker og den påbegynnende borgerrettighetskampen.

Et annet eksempel på forming basert i den hvite mannskroppen, som ikke er like uhyggelig, men fortsatt problematisk, er Le Corbusiers arbeider. Den modernistiske, franske, arkitekten mente han hadde løst verdens problemer med å modellere sine design på det han trodde var en universal estetikk basert på kroppens matematikk og geometri, strømlinjeformet design og estetiske preferanser tilhørende den vestlige, hvite mannen. Idealene til Corbusier ble blant annet innført i byggingen av nye sosialboliger i USA på 1950-tallet som del av landets feilslåtte strategi, The Housing Act fra 1949. Her ble blant annet mange afroamerikanske mennesker tvunget ut av husene og samfunnene sine, slik at en kunne rydde rom for andre typer infrastruktur.

Påskuddet som ble brukt for å flytte beboerne inn i de såkalte rasjonelle boligene, var at designet skulle bidra til å heve dem fra fattigdom og oppover i samfunnet. Beboerne ble revet ut av hjemmene sine og tvunget inn i en form kun motivert av arkitektens ideer om hvordan et idealsamfunn skulle se ut. Ikke overraskende ble byggene grobunn for nettopp det motsatte, kriminalitet og fattigdom, og har i ettertid blitt kritisert for å være strukturell rasisme i praksis.

Den fleksible kunnskapen

Det er disse arbeidene jeg begynner å tenke på da jeg ser Enstads skulptur. Ikke fordi hans verk fremstår som om det hyller segregering eller rasisme. Men fordi hans verk handler om å bli formet, med den tilhørende ideen om at alt skal inn i en form.

Det er en uhyggelig idé. Og det er en idé vi må stille spørsmål til. Ofte er samfunnsnormene som bidrar til å forme oss usynlige, ofte er de vanskelige å se

eller kjenne på kroppen. Kunstnere og designere har muligheten til å gjøre disse synlige for oss, men det trenger ikke alltid lede godt av sted.

Selv om tanken bak *Pedagogisk skulptur* i seg selv er god – nemlig at læring kan være en positiv kraft – sitter jeg igjen med følelsen av at det trengs en kritisk lesning av dette idealet. Nettopp fordi tradisjonelle ideer om læring ofte betinger at kunnskap går enn vei. I Enstads verk er hoveddelene av skulpturene flate på siden de ikke bruker til å forme mennesket i midten, med andre ord er kunnskapen som former mannen i midten enveisrettet.

Kjernen til den gode pedagogikken vil alltid være å lære seg å stille spørsmål, ikke å repetere allerede satt kunnskap. Kunnskap går heller aldri bare en vei, og kunnskap er aldri statisk, slik som en jernskulptur av en mann alltid vil være.

Tekst: Kristina Ketola Bore